

כתב דאם לא הסיח דעתו יטול בלא ברכה, עכ"פ כשהסיח דעתו לית מאן דכר שמיה, וע' במג"א וכ"ה בשו"ע הרב (סי' תע"ה ס"ב) דקיי"ל דהנוטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה אין נטילה זו עולה לו לאכול לחם, אם לא כשהיה בדעתו בהדיא שתעלה לו גם על סעודתו, ובכה"ג כשנמי לא הסיח דעתו משמירת ידיו באמת אי"צ ליטול ידיו, אלא שמ"מ אין נכון לעשות כן כמבואר בדבריו בסי' קס"ד.

ואף שבס' ארחות חיים (סי' כ"ג) כ' דאם הוא "בריא" שלא נגע בטינוף אין צריך נטילת ידים שנית, וכ"נ מביא המג"א (תעה-א) מהמרדכי שאם נתכוין בראשונה לגמור בה כל סעודתו בלא היסח הדעת שאי"צ ליטול שנית, היינו כשבכל משך זמן אמירת ההגדה היה דעתו עליהו שלא להסיח דעתו מהנטילה, והב"י כ' ע"ד המרדכי הנ"ל שלא יכוין לכך שלא לבטל תקנת חז"ל שתיקנו ליטול ידיו ב' פעמים בלילה זו, והמג"א תמה עליו היכן נמצא תקנה זו, פי' שאף שנזכר בגמ' לחיוב משום היסח הדעת אין זה תקנה לעלמא, ומי שרוצה לשום לב שלא להסיח דעתו כל הזמן שפיר דמי].

שו"ר לשון הלבוש (תעה-א) דאפילו אם כיוון לבו ולא הסיח דעתו לא ישנה מתיקון חז"ל שתקנו ליטול בלילה זו שתי פעמים משום שמא הסיח דעתו, שרוב בני אדם מסיחים (דעתם) בהפסק גדול כזה, אבל טוב יותר הוא שלא יכוין לבו ויסיח דעתו כדי שיתחייב לברכה זו עיי"ב, ונראה כוונתו שאם הוא כיוון לבו ולא הסיח דעתו, אעפ"כ יש לו לחזור וליטול ידיו כדי שלא לשנות משאר בני אדם, אלא שאז אין לו לברך, ועל כן מוטב שלא יכוון כן כדי שיוכל לברך כשאר בני"א [ולדבריו הנ"ל מיושבים דברי הב"י מקושית המג"א הנ"ל ודוק], שו"ר בחק יעקב שכיון שתקנו חז"ל חיוב נטילה שמא הסיח דעתו אין לנו להתחכם על חז"ל ולומר שלא יסיח דעתו כדי ליטול ידיו רק פעם אחת, וכ"ה בערוה"ש (ס"ב) דכיון שכן תיקנו רבנן שוב הוי חיוב, וסיים דבכלל "בליל פסח קפדינן שלא לשנות מכל מה שהנהיגו אותנו, ומי יודע כמה טעמים אחרים יש בזה, וכן המנהג, ואין לשנות".

מיהו מי שבאמת עשה כן שלא הסיח דעתו משמירת ידיו (וכן גדולים וצדיקים שאין מגביהים ידיהם בלא כוונה רצויה ומדקדקים כל ימי חייהם שידיהם יהיו תמיד בטהרה) באמת מן הנכון שיטמאו את ידיהם קודם שיטלו ידיהם, כדי שיוכלו ליטול ידיהם עם ברכה ע' בבה"ל (ד"ה יטול).

- מצות אכילת מצה - סימן שפ"ה

שאלה - שיעור כזית לגבי מצות אכילת מצה.

האם במצה חוששים להשיטות שביצים שלנו נתקטנו וצריכין להכפיל השיעורים.

תשובה - האוכלים רק כזית א' יאכלו כשיעור חצי ביצה, והאוכלים ב' כזיתים יאכלו שני שלישי ביצה. נחלקו הראשונים אם כזית הוא כשליש ביצה (מעט פחות) [כ"ה שיטת הרמב"ם ודעימיה] או כחצי ביצה [כ"ה שיטת התוס' ודעימיה], ובמדי דאורייתא צריך להחמיר כהפוסקים והוא כחצי ביצה כמבואר כל זה בשו"ע סי' תפ"ו ובהגו"כ שם [ועיי"ש ברמ"א ובמג"א דהחלל שבמצה אינו מצטרף להשיעור, וצריך לשער בהמצה עצמה].

והנה מנהגינו לאכול ב' כזיתי מצה בתחילת הסעודה של ליל התקדש חג, כזית א' מן השלימה, וכזית מן הפרוסה, ובפשטות הטעם שהיות שנחלקו הראשונים אי מקיימים מצות אכילת מצה מן הפרוסה (משום דבעין לחם עוני) או מן השלימה (משום שבכל מקום שלימה חביב ומוקדם) על כן כרי לצאת ב' השיטות אוכלין כזית מן שניהם [ועל כן מחזיקים בהידים בשעה שמברך ב' הברכות (המוציא ועל אכילת מצה) בין את השלימה ובין את הפרוסה].

ומי שקשה לו לאכול ב' כזיתים מבואר בפוסקים שהעיקר להלכה שברכת על אכילת מצה קאי על הפרוסה, וממנה יאכל כזית.

ומדברי הב"ח והטו"ז (סק"ב) יוצא דלמ"ד דברכת המוציא קאי (בהחלט) על השלימה, וברכת על אכילת מצה על הפרוסה באמת אי"צ לאכול 'כזית' מן השלימה (אלא בכל שהוא סגי משום חובת לח"מ, ובמק"א כתבנו דמצד לח"מ לא בעינן שיאכל כזית), אבל דעת המג"א שם (סק"ד) דגם פרוסת המוציא צריך כזית, ולא ביאר טעמו וציין לסי' קס"ז, ובשו"ע הרב כאן (ס"ה) נקט ג"כ שאי"צ כזית, וכנראה שכן תפס החזו"א ז"ל עיקר להלכה, והיינו המובא בס' מעשה איש (ח"ה ע' י"ט) שהחזו"א ז"ל אכל רק כזית אחד למצה.

וכן מסתבר דלדעת כמה ראשונים [ע' תוס' עמ"ס ברכות ועוד] דצריכין לברך ברכת המוציא על השלימה משום שאין עושין מצות חבילות חבילות, ושעל כן נמי יש לברך בופה"א על כרפס שבטיבול ראשון כדי שלא יצטרך אח"כ לברך ב' ברכות בופה"א ועל אכילת מרור על מרור של מצוה (דלאו שפיר דמי כנ"ל) דאין צריכין בשביל כך לאכול מהן כזית (אדרבה מנהג העולם לדקדק לאכול כרפס פחות מכשיעור כזית).

נחזור לריש דברינו היות שהבאנו שנחלקו הראשונים בשיעורו של כזית אם הוא כחצי או כשליש ביצה, על כן נראה דהגם דלמעשה במדי דאורייתא נקטינן להחמיר, אבל אי"צ להחמיר ב' החומרות, וסגי לאכול ב' כזיתים משיעור הקטן (שליש ביצה) שביחד הוא ב' שלישי ביצה, שהוא יותר משיעור הגדול שהוא כחצי ביצה, ונמצא שירי חובתו מה"ת כבר יצא, ובנוגע מירי דרבנן (מנהג אכילת ב' כזיתים, כזית מכל מצה) סגי בשיעור הקטן.

סימן שפ"ו

שאלה – מה "השיעור" של חיוב אכילת מצה לפי מדות משקולות של זמנינו, לשיטות הסוברים שמשערים שיעור זית לפי המשקל.

תשובה – טוב שבס"ה (בין הב' כזיתים שאוכל) יאכל 1.8 אונץ (בתוך שיעור כדי אכילת פרס א'), אבל מעיקר ההלכה יוצאים בשליש מצת יד (בינוני). ע' בדברינו בסי' הקודם שנחלקו הראשונים אי כזית הוא כשליש ביצה או כחצי ביצה, ושבמידי דאורייתא צריך להחמיר כהפוסקים והוא כחצי ביצה.

עוד נחלקו הפוסקים אם מדת הכזית משערינן לפי המדידה (גפח) או לפי המשקל (משקלו של חצי ביצה) ע' להלן בסי' *שפ"ז.

ואת"ל שמשערינן ליה לפי המשקל א"כ תלוי במחלוקת החזו"א ז"ל והגרא"ח נאה ז"ל במדת משקלו של ביצה (כנ"ל בדברינו בסי' *שכ"ז בנוגע שיעור של רביעית, שהוא שיעור ביצה ומחצה), ואם נימא דגם במדת היבש ששיעורם בכ"זית" (כאכילת מצה ומרור) נתקטנו השיעורים יעלה לשיטת החזו"א (על פי הצ"ח) שכזית הוא 1.76 אונץ (50 גרם, והיינו להסוברים שהוא כחצי ביצה, ולהסוברים שהוא שלישי ביצה יעלה 1.16 אונץ, שהוא 33 גרם), ולשיטת הגרא"ח נאה ז"ל כזית שהוא 1 אונץ [עיין בדבריו בסי' שיעורי תורה שלמ"ד שהוא כחצי ביצה בלא קליפתה הוא 25.6 גרם, אלא שהיות שנשאר בין השניים יש לשער בשיעור 28.8 גרם יעו"ב (שהוא בערך אונץ אחד)], ובהגש"פ קול דודי כ' שהוא בערך 1.5 אונץ (שהוא בערך 42.5 גרם), ובסי' "כזית השלם" מביא שיטה דביצה הוא 55 גרם, נמצא דכזית (חצי ביצה) הוא 27.5 גרם (שהוא 0.96 אונץ).

ובקובץ קול התורה (חוברת מ"ב ע' מ') הוראת בעל מנחת יצחק ז"ל שכזית מצה הוא 30 גרם (שהוא 1.05 אונץ), ובסי' ועלהו לא יבול (דף קע"ז) מביא מהגרשז"א ששיעור הקטן של אכילת מצה הוא 17 גרם (שהוא 0.6 אונץ).

ובהגש"פ קול דודי דשיעור כזית שהוא מדאורייתא צריך להחמיר שביצה הוא 3 פלואיד אנצס, וממילא שכזית שהוא חצי ביצה הוא 1.5 פלואיד אנצס, והגם שכתבו הפוסקים להחמיר לאכול ב' כזיתים היות שזה אינו אלא חומרא בעלמא על כן לגבי זה סגי בשיעור ביצה-כזית הקטן שביצה הוא 2.2 פלואיד אנצס, וכהסוברים שכזית הוא כשליש ביצה, נמצא שכזית הוא 0.7 אנצס, נמצא דכשאל 1.5 אנצס אכל שיעור שני כזיתים של שיעור הקטן (שהוא 1.4 פלואיד אנצס) [עיי"ש ששיעור זה הוא בערך 7 על 6.25 אינטשס].

למעשה

ונראה שהגם שבמידי דאורייתא יש להחמיר מ"מ מאחר דמבואר בפוסקים שיש לאכול שני כזיתים לשם מצות מצה (כזית א' לשם ברכת המוציא וכזית א' לשם מצות

מצה), ודבר זה אינו אלא מחמת מחלוקת הפוסקים (אם לקיים מצות מצה בשלימה או בפרוסה וכו') שזה אינו אלא מידי דרבנן, על כן סגי ליה שיאכל שני כזיתים של שיעור הקטן (2 אנצ"ס) שבין שניהם יחד כבר ישנו שיעור כזית גם לשיעור הגדול.

אלא שנראה שאז יש לדקדק לאכול שיעור הנ"ל בתוך שיעור אכילת פרס אחד [דהגם שכתבנו במקום אחר דכשאוכלים שני כזיתים סגי שיאכל כל כזית בשיעור אכילת פרס, אבל בכה"ג שאוכל שני כזיתים של שיעור הקטן על סמך שבין שניהם יש בתוכה שיעור הכזית הגדולה יש לו לדקדק לאוכלו כולו בתוך שיעור אכילת פרס אחד (ואם אפשר לבולעם כאחד)] והבן.

וכמו כן לענין אכילת אפיקומן שכ' הפוסקים דלכתחלה יאכל שיעור שני כזיתים [ע' מהרי"ל משום חביבותו, ובב"ח הטעם א' כנגד הפסח וא' כנגד המצה] סגי מה"ט בשיעור הקטן מאחר שמעיקר הדין סגי בכזית לאכילת אפיקומן, ולמי שאי אפשר לו שסגי שיאכל רק כזית יש להקל יותר שיאכל בשיעור 0.9 של אונץ שהוא כשיעור הביצים של זמנינו לשיטת החזו"א (כשלא נחוש לשיטת הצ"ח שבזה"ז נתקטנו השיעורים), ועוד די"א דכזית הוא רק שליש ביצה (לא חצי ביצה, ומבואר בפוסקים דחולה יכול לסמוך על שיעור זה).

ובדרך כלל מצות הנערכות ביד מחזקת בערך שיעור 2.5 אנצ"ס (שהוא בערך 70 גרם), ממילא כשבסך הכל יאכל ארבעה חומשים (או אפילו ג' רבעי) ממצת יד יוצא די"ח אפילו לשיטת החזו"א (1.76 אונץ).

ובפרט בליל שני שהוא רק מדרבנן יכולין להקל בהשיעורים.

[ובעיקר מחלוקת החזו"א ז"ל והגרא"ח נאה ז"ל, אף שהחזו"א רב חייליה, אבל ידוע שהמנהג המקובל אצל כלל ישראל מקדמת דנא היה כהגרא"ח נאה ז"ל, וכ"כ הגרשז"א ז"ל מובא בס' יו"ט שני כהלכתו (פ"א הערה קצ"ח), וכבר הארכנו כן לעיל בס' *שכ"ז].

ושמעתי שמרן מסאטמאר זי"ע החמיר מאוד במדת השיעור של כזית לענין מצה על כן הי' אוכל מצה משך תשע מינוט, שהוא השיעור היותר גדול לכדי אכילת פרס על כן כל משך הזמן שהאכילה מצטרפת הי' ממשיך לאכול שחשש אולי עדיין לא אכל כשיעור (וע' בהגש"פ דברי יואל) [ואולי עוד טעם משום דכל המצה שיאכל האדם בתוך שיעור כדי אכ"פ עם המצה המחוייבת יכלל בכלל המצה (רמאן פלג לה) ע' ברברינו להלן בס' *שצ"ח, ועל כן יש ענין בריבוי].

אי גם במדת היבש אמרינן שנתקטנו השיעורים

אי משערינן כפי הזיתים של זמנינו

שיעור גודל מצה לפי ערך זית של זמנינו

מיהו י"א דאף להצ"ח רק מדת הלח (מדת הביצים) נתקטנו, אבל לא מדת היבש,

כגון מאכלים ששיעורן בכזית משערין לפי גודל זית של זמנינו, וכמובא בס' ארחות רבנו (ח"ב ע' ס"ו) משם החזו"א ז"ל עצמו שלקח בערך "רבע מצת-יד" לכזית מצה [ואכל רק כזית אחד (שס"ל להלכה לא קיי"ל כהרא"ש שמצריך שני כזיתים), רק באמצע הסעודה אכל עוד כזית מספק], ולהמסובין ולהנשים נתן בגודל של "כף יד עם האצבעות", חוץ מן הבוהן, וכן נהג בעל קהלת יעקב ז"ל, ועיי"ש (בעמוד ס"ח) שהוא על פי דברי הגר"ח מוולאזין ז"ל שמשערים כזית מצה כפי הזיתים של "זמנינו" (ושהוא כשליש ביצה) שהוא בערך "כף יד" של אדם גדול (כדאיתא בשערי רחמים שהגר"ח מוולאזין ז"ל הקיל מאוד בשיעור כזית אף לענין מצה בליל א' דפסח, אבל לענין שיעור רביעית החמיר שיהיה כג' ביצים של זמנינו), אלא שלחומרא ושיהיה הכזית בריוח החמיר החזו"א ואחריו בעל קה"י ז"ל לשער עם האצבעות (בלי הבוהן), ושנוהגין בערך ברביעית ואף בחמישית של מצת-יד בינוני (ואף בפחות), ומשם הגה"ק מפאפא זצ"ל שמעתי שכזית הוא "שליש ממצת-יד גדולה", וחציו של מצה קטנה, ועל פי רוב מצות של ערב פסח הם מצות קטנים [אלא שבכלל צ"ע לשער בדרך זה דהדבר משתנה הרבה לפי שיעור עובי המצה, ואולי דבשיעור הנ"ל אף במצה הדק ביותר כבר יש שיעור כזית].

עוד בשיעור מצה ע' בקובץ בית אהרן וישראל גליון (נ' דף). ובגליון נ"א (שבט אדר תשנ"ד, דף פ"ז, ודף קי"ט).

סימן שפ"ז

שאלה - שיעור כזית אי משערין לפי המשקל, או לפי גדלו.

ומהו אי משערין לפי הנפח (דאף שהוא ספוגי הכל נכלל בכלל שיעור כזית).

ומהו אם החללים שבתוך המצה נכללין בתוך שיעור כזית.

תשובה - לפי הנפת, ולחומרא הוא 1 אונץ [שהוא פחות קצת מחצי מצת-יד רגיל]. כ' הרמ"א (סי' תפ"ו) דבירקות (מרור וכו') צריך למעך החלל שבין הירק ולשער שיעור הכזית בירקות עצמו ולא באויר שביניהם, מוכח דבעלמא משערין מדת הכזית לפי הנפח (הגודל) שאת"ל לפי המשקל (חצי או שלישי ביצה) אי"צ למעך החלל, שהחלל ממילא אינה עולה במשקל, וממילא מוכח דאילו העלין עצמן אף שמשקלן קלה ביותר משערין לה בכלל שיעור כזית, יוצא דלא משערין לפי המשקל.

וכן בס' דעת כהן לר' נחמן כהנא ז"ל (סי' כ') העלה דשיעור כזית הוא לפי ראות עין במדידה, לא לפי משקל, ועיין נמי בכתבי קהלות יעקב החדשים (עמ"ס פסחים סי' קט"ו) שמעולם לא שמענו לשער שיעור כזית לפי המשקל (וכל שכן במשקל המים) ותמיד היו משערין בכמותו, ככמות הזית, היינו ככמות חצי או שלישי ביצה

[ועצו"ש בסי' קט"ז-קכ"א בעניני השיעורים], וכן האריך בקונטרס מגדנות נתן שהעיקר שאוליגן לפי הנפח לא לפי המשקל.

ועיין בס' פסקי תשובות (דף רס"א) דלמ"ד שכזית הוא חצי ביצה ולמ"ד שנתקטנו הביצים (וצריך לכפול השיעורים) מדת הכזית הוא 50 קוביק ס"מ, ולהרמב"ם שהוא שליש ביצה הוא 33 קוביק ס"מ, ולהסוברים שלא נתקטנו הביצים וגם שכזית הוא חצי ביצה אז מדת הכזית הוא 27 קוביק ס"מ, ולהרמב"ם שהוא שליש ביצה הוא 17.3 קוביק ס"מ [ובעלמא מדת קוביק ס"מ מתאים למדת משקל המים, זאת אומרת שמדה של 50 קוביק ס"מ מקבלת לתוכה משקל 50 גרם מים, אבל היות שמצה (מפוררת) משקלה פחותה הרבה ממשקל המים כשנמלא מדה של 50 קוביק ס"מ עם מצה מפוררת תקבל הרבה פחות ממשקל 50 גרם.

^{לפי החכמה}

ולשער שיעור כזית מצה (נפח) לפי מדת משקל הגרם מביא שם מס' מדות ושיעורי תורה דלהנוב"י (שנתקטנו השיעורים) מדה של 50 קוביק ס"מ מכיל משקל 25-27.5 גרם מצה [שהוא 1 אונץ], ומדה של 33 קוביק ס"מ מכיל משקל 16.5-17 גרם מצה [שהוא 0.6 אונץ], ולהחולקים על הנוב"י 27 קוביק ס"מ מכיל משקל של 13.5-15 גרם מצה [שהוא 0.5 אונץ], ומדת 17.3 קוביק ס"מ מכיל משקל של 9 גרם מצה [שהוא 0.315 אונץ], ועיי"ש בההערות עוד שיעורים שונים בזה.

ולהמבואר בדברינו בסימנים הקודמים מי שאוכל רק כזית אחד יש להחמיר במידי דאורייתא (כמצה) כשיעור הגדול [25-27.5 גרם מצה, שהוא 1 אונץ], אבל האוכל שני כזיתים יכול לשער כזית אחד בשיעור הקטן באופן שבין שניהם יכול כשיעור הגדול, וכשאוכל אונץ אחד כבר יש בו שני כזיתים לשיעור הקטן [וחצי מצה של מצת-יד רגיל משקלה יותר מאונץ א'] ואם רוצה להחמיר יותר אז יחמיר בהכזית שאוכל מן הפרוסה (שלהלכה הוא העיקר שיוצאין בה ידי"ח מצות אכילת מצה) ישתמש בשיעור הגדול הנ"ל, אבל בכזית שאוכל מן השלימה יכול לשער במדת הכזית הקטנה (שממילא נתקשו הרבה מפרשים למה באמת צריכין לאכול "כזית" מן השלימה).

מיהו מנהג הספרדים לשער לפי המשקל כמבואר בס' כף החיים (סי' קס"ח סקמ"ו) וכ"כ הגרא"ח נאה בס' שיעורי תורה (ע' קפ"ד) וע' בדברינו בסי' הקודם מדת המשקל לכזית מצה [אבל בס' סדר הערוך (פע"ט הערה 32) מביא מהגרשז"א ז"ל שהגרא"ח נאה ז"ל אמר לו שחזר בו ממה שכ' בספרו, ושיש לשער כזית לפי נפח].

דבר שהוא ספוגי

מבואר בשו"ע הרב (סי' תפ"ו ס"ב במוסגר) ובמ"ב שם (סק"ג) דמשערין כזית כמות שהוא לפנינו (פי' כפי הנפח) אף שהמצה הוא רכה ועשויה "כספוג" (כל שאין חללים בהמצה) וכ"כ בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רס"ד, אף שנתגדל ע"י המים והאפיה, לא כעודו עיסה) ושכ"ד הח"ס (שראה כן אצל מורו הח"ס ז"ל ששיער כמו

שהמצה הוא לאחר אפייתו), וכ"כ בשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי' י"ט) ובס' חזו"א (סי' ל"ט אות י"ז), אבל צ"ע דהמ"ב בסי' ר"י (סק"א) מעתיק להלכה ד' הזרע אמת (ח"א סי' כ"ט) המובא בשע"ת שם דפת סופגנין שנתפח עד שאין האוירים שבו נרגשים האוכל כזית ממנו כמות שהוא אינו מברך עלה ברכה אחרונה, דלפי האמת לא אכל כזית, כיון שקודם שנתפחה לא היה בו שיעור כזית (פי' ומשערינן לפי המשקל), ואין לומר דשם מיירי בדבר ספוגי שיש לה חללים קטנים (שרק החללים אינן מצטרפים) שהמעין בתשו' זרע אמת שם יראה שכל יסודו על פי הרמב"ם דדבר שלא היה בו כזית וירדה עליה גשמים ונתפחה לשיעור כזית דחשובה כחצי שיעור ודוק.

וכן ראיתי כעת בשו"ת זכור לצחק (סי' ס"ג) כזית מן פת סופגנין מברך אחריו ברכה אחרונה כמות שהוא לפנינו נפוחה, ולא משערינן לפי המשקל, אלא כפי הנפח, וכן עמא דבר, ויותר מזה כתב שם (בסי' ס"ב) שמי ששרה במים כעבין יבשין פחות מכזית (כדי שיוכל ללועסו) וע"י השרי' נתפח לכשיעור כזית מברך אחריו ברכה אחרונה וכן הדין נמי לענין שיעור כזית מצה ומרור שאם שראן במים ונתפח לכזית קיים בזה מצוותו, דכל דבר שדרכו בשריה אם שראו במים המים מצטרפין לשיעורו.

החללים שבתוך המצה

ובנוגע החללים שבתוך המצה ע' במ"ב הנ"ל רזה ודאי אינו נחשב בשיעור כזית, אבל יש מחלקים בין החללים הקטנים הרגילין והמצויין בכל המצה, שהוא חלק מן המצה ומצטרפת לשיעור כזית, משא"כ חללים גדולים קצת, ובס' ארחות רבינו (ע' פ"ט) מביא משם החזו"א שרק החללים והנקבים הנראים לא נמדרים בכלל השיעור, והשאר נכלל בהשיעור.

ובס' שיעורי תורה (סי' ג' ס"ח) כ' דצריך לכוין ולדחוק הדבר בדוחק עצום עד שתתמעך כל החללים הקטנים.

וע' בדבריו לעיל בסי' *שפ"ו החשבונות להסוברים שאולינן בתר המשקל.

סימן שפ"ח

שאלה - אי גם להנשים ולהילדים צריך ליתן ב' כזיתים מצה.

תשובה - אותן הנשים שיוצאין ברכת המוציא (ועל אכילת מצה) מהבעה"ב ינתן גם להם ב' כזיתים, אבל אצלינו שהנשים מברכות לעצמן הברכות סגי ליתן להם כזית א' (אבל יש ליתן להם שיעור כזית א' גדול). לכאורה לפי הטעם במה שכתבו הפוסקים לאכול שני כזיתים, א' מן הפרוסה וא' מן השלימה, הוא משום דנחלקו הפוסקים אי מצות מצה מקיימין בהפרוסה (זכר ללחם עוני) או בהשלימה (דחשוב ומוקדם בכל מקום), על כן

אוכלין כזית מכל אחד ואחד כדי לצאת שני הריעות, ממילא לפי"ז אצלינו שהנשים ממילא מברכין לעצמן ברכת (המוציא וברכת) על אכילת מצה א"כ אין שום ענין שיאכלו ב' כזיתים, שממילא כשיברכו הברכות על מה שיתנו לפניהם (שבתוכו יהא מונח כזית ממה שהי' מקודם השלימה, וכזית מהפרוסה) הלא כשמובא לפניהם חלק מהשלימה כבר הוא פרוסה לפניהם, ובמה איפה שם שלימה עליה (והלא גם הפרוסה היה שלימה לפני תחילת עריכת הסדר משעת האפיה), וכל שכן לאותן שלהנשים נותנים סתם מצות שבורות מהקופסא (לא ממה שערכו עליו הסדר שאין מספיק בהם לחלקם לכל המסובים) אין טעם ליתן להם שני כזיתים [ואף שבשו"ת נשמת שבת ח"ב סי' קע"ה הבאנו שיטות דהנשים יוצאות יד"ח לחם משנה במה שקובעת סעודתן על פת לחם משנה שבצע עליהן הבעה"ב, אף כשלא שמעו ממנו את ברכת המוציא, שאני התם רענין מצות לח"מ שיקבע סעודתו על פת של לח"מ, אבל לא שבמה שאוכל מפת הלח"מ זה מחשיבו כאילו הוא בצע ג"כ על לח"מ (שנימא שגם כאן כשתאכל מן השלימה יהא חשיב לגבה כאילו היא בצעה על השלימה) ודוק].

ואף שלמעשה צריך ליתן לפניהם גם חלק מן השלימה כדי שיקיימו בזה מצות לחם משנה [וגם עדיף שתברך על חתיכה זו של השלימה ברכת המוציא משום אין עושין מצוות חבילות חבילות, פי' לעשות ברכת המוציא על מצה אחרת ממה שמקיימין בה מצות אכילת מצה, כמבואר בראשונים א' מהטעמים שמברכין המוציא על השלימה] מ"מ לצורך לח"מ סגי שיתנו להם משהו מן השלימה (בשעה שבצע הבעה"ב עליו וקבע עליו תחלת הסעודה) לפי המבואר בדברינו בשו"ת נשמת שבת חלק ב' (סי' קנ"ו) דיוצאין יד"ח לחם משנה אף כשאין אוכלין 'כזית' מפת הלחם משנה, ומן הפרוסה יתן להם כזית שלם [ורבר זה מוכרח מדברי הב"ח והטו"ז כאן (בסי' תע"ה ס"א) שנתקשו למה בליל פסח מצה של 'המוציא' צריכה כזית (ומתריצין משום דילמא מקיימין מצות מצה בהשלימה) ולא מתרצי משום חובת לחם משנה, יוצא להריא דאין צריכין לאכול כזית מפת שבצעו עליו בתורת לחם משנה, וכ"כ בהגש"פ מבית לוי (בריסק) שמן לחם משנה אין צריך לאכול כזית].

ובפרט כשבמציאות אי אפשר ליתן להם כזית מהשלימה (שאין בהשלימה מספיק כזיתים לכל הבני בית) ומשלימים להם שיעור מצה משאר המצות, תו אין שום ענין ליתן להם שיעור ב' כזיתים.

ובמנהגי ח"ס איתא שהח"ס בדרך המוציא והוציא את כל ב"ב, ונתן לכל אחד ואחד כזית מן השלימה ועוד כזית פרוסה, והיינו למנהגו זצ"ל שהוא הוציא את כל המסובין בברכת המוציא (רק ברכת על אכילת מצה בדרך כל אחד ואחד לעצמו) על כן שפיר יש ענין ליתן להם גם כזית מן השלימה שהרי גם הם יצאו בברכתן עליו כשהי' עוד שלימה, נמצא שהן שיוכלו לצאת מצות מצה מן השלימה צריכים לחוש לאותה השיטה הסובר כן.

שו"ר נמי בס' ארחות רבנו (ח"ב ע' ס"ו-ס"ז) דלנשים סגי כזית אחד ואי"צ לשני